

І. В. Гурова, С. А. Хрипко

ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЯ

Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2021

УДК 008:39](075.8)
Г 95

*Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету філософії та суспільствознавства
(протокол № 4 від 24 листопада 2020 року)*

Рецензенти: *Олена Станіславівна Александрова*, доктор філософських наук, професор, декан історико-філософського факультету Університету імені Бориса Грінченка;
Галина Сергіївна Мєднікова, доктор філософських наук, професор кафедри культурології та філософської антропології НПУ імені М. П. Драгоманова;
Ганна Юріївна Яценко, кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії та культурології Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Г 95 **ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЯ :** навчально-методичний посібник для підготовки студентів за спеціальністю 034 – Культурологія / І. В. Гурова, С. А. Хрипко. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. – 262 с.

ЗМІСТ

Вступ	6
-------------	---

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНА ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЯ

Тема 1.1. Етнокультурологія як наука про становлення і розвиток національних моделей культури.....	8
Становлення етнокультурології як наукової галузі та її синтетичний характер	8
Становлення етнокультурології як наукової галузі та її синтетичний характер	11
Методологія етнокультурологічних досліджень.....	26
Сучасні підходи до визначення етнокультурології як наукової галузі.....	28
Тема 1.2. Етнічність культури як предмет етнокультурології.....	32
Етнічність як концептуалізація поняття “етнос”	39
Основні концепції етнічності: примордіалізм, етносимволізм, конструктивізм	42
<i>Примордіалізм (“вкоріненість”): етноси як природні феномени</i>	<i>43</i>
<i>Етносимволізм (символічна етнічність): суб’єктивні ознаки етнічного</i>	<i>46</i>
<i>Конструктивізм: структурна теорія етнічності</i>	<i>49</i>
<i>Інструменталізм: теорія ситуативної етнічності.....</i>	<i>52</i>
Функції етнічності у сучасному світі.....	55
Тема 1.3. Етнічна ідентичність у науковому дискурсі етнокультурології.....	57
Основні наукові підходи до аналізу феномену ідентичності	57

<i>Психоаналітичний підхід до феномену ідентичності (З. Фройд та Е. Еріксон)</i>	59
<i>Соціологічний підхід до розуміння ідентичності</i>	61
<i>Антропологічний підхід до розуміння ідентичності</i>	62
<i>Постмодерністський підхід до проблеми ідентичності</i>	64
Поняття етнокультурної ідентичності	66
Основні атрибути етнічної ідентичності	69
Міф як простір становлення та прояву етнічної ідентичності	73
Візуалізація етнічної ідентичності у мистецтві: американська та українська культурні практики	76
Тема 1.4. Етноментальність:	
підгрунтя феномену етнічності	86
Міждисциплінарні вектори дослідження етноментальності	87
Менталітет і ментальність. Етнічна ментальність	101
Етноментальність як вияв колективного несвідомого. Етнічні архетипи	106
Тема 1.5. Етнічна культура як простір етнокультурологічної рефлексії	114
Культура як спосіб буття етносу. Етнічна культура і народна культура. Етнічна культура і культура етносу	114
Традиційна культура – культура етносу: співставлення понять. Традиція як основа етнокультури	122
Етнічні стереотипи як основа існування (код) етнічної культури. Етнічні стереотипи в системі традиційної культури	127
Механізми трансляції етнокультури: обряд, ритуал, звичай.....	129

РОЗДІЛ II

ЕТНІЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ

Тема 2.1.	Духовний спадок етнокультури українців: вірування, міфологічні образи, демонологія	141
Тема 2.2.	Українська антропоніміка. Культура ім'янаречення: етногенез імен та давній український іменослов.....	174
Тема 2.3.	“Етнічні Мадонни” української традиції – від сакральної “Лялі” до іграшкової мотанки.....	196
Тема 2.4.	Хліборобська культура українців в Різдвяній етнотрадиції Святого Вечора	203
Тема 2.5.	Українська етноментальність як вияв української духовної традиції: риси, ознаки, тенденції. ...	221
Додатки		230

ВСТУП

Етноси... народи... нації..., “я” і “ми”, “ми” і “вони”... ідентичність... етнокультурне коріння..., етнокультурне розмаїття, етноренесанс, етновідродження... Останнім часом ми все частіше стикаємось з цими словами і поняттями. Чуємо, сприймаємо (або й ні), аналізуємо, розмірковуємо, осмислюємо. Ці концепти є затребуваними як на побутовому рівні, так і в політичній площині, царині науки і освіти, у сфері міждержавних реалій і прогностичних геополітичних ідеологем. Саме тому апріорність актуалізації етнокультурної проблематики є беззаперечною.

Мова культури має як *універсальний*, так і *етнонаціональний* дискурс і справджується, як відомо, через їхній діалог, міжкультурні комунікації, духовне порозуміння. Під впливом глобалізації збільшився інтерес до етнічно-національної специфіки культур окремих народів. Міжетнічні стосунки стали одним з найважливіших елементів соціальної, духовної і політичної реальності.

Етнічна культура (у загальному розумінні) – сукупність властивих етносу способів, елементів, структур життєдіяльності, що забезпечують його збереження і розвиток та завдяки своїм яскравим самобутнім рисам виконують етноідентифікуючу функцію.

Функціональна значимість етнокультури полягає в тому, що жодна зі сфер духовної діяльності не в змозі глибше і повніше відбити укоріненість конкретного етносу в його конкретно-просторовому бутті, ніж етнокультура, адже саме вона *концентрує в собі етнічні парадигми буття людей*, виявляє у повсякденні життя цілий комплекс етнокультурних рис різних народів.

В геополітичному ракурсі – саме феномен етнокультури і специфіка її функціонування в соціокультурному, просторово-часовому вимірі створює подвійне буття “для етносу” і “для всіх”, зумовлює включеність етнокультурних цінностей у всесвітній контекст вартостей світової культури, сприяє самозбереженню етносу за умов глобалізації.

Етнокультура, перед усе, виконує комунікативну, пізнавальну, знаково-символічну, опредметнюючу (знаками є всі зразки матеріальної

і духовної культури), відтворювальну (забезпечення фізичного існування етносу через відносини між природою і людиною) функції. Культура існує не поза людьми, а в людях, у їх здатності до розуміння і сприйняття оточуючого світу, і в тому числі своєї етнокультури, бо кожна з етнічних культур має свої особливості в структурах сприйняття і розуміння простору, часу, кольору, звуку...

Навчальний посібник складається з двох розділів. Перший розділ присвячено основним теоретичним проблемам етнокультурології: її особливостям як інтегративної сфери та міждисциплінарності, історії та теорії становлення етнокультурологічного знання. Проаналізовано розвиток етнокультурологічної проблематики від традиційних концепцій етносу Ю. Бромлея, Л. Гумільова до сучасних концепцій етнічності: примордіалізму, етносимволізму, конструктивізму, інструменталізму. Етнічна ідентичність розглядається у зв'язку із її соціальною та культурною складовими. Значну увагу приділено розкриттю категорій ментальності та етнічної ментальності, що являють собою підґрунтя усіх виявів в етнічному житті суспільства. Акцентовано увагу на тому, що при розгляді етнічної культури вихідним положенням є те, що культура розуміється як спосіб буття етносу. Основою етнічної культури є традиція, а традиційна культура розглядається як етнічна культура у вузькому значенні. Традиція за своєю функцією – передача не стільки досвіду, культури й т.п., скільки інформації про цей досвід.

Змістовне наповнення навчального посібника не може охопити усіх, без винятку, нюансів етнокультурологічної проблематики, оскільки остання є більш багатовекторною. Саме тому у другому розділі акцент зроблено на праксеологічному вимірі в площині подачі і осмислення інформації з даного курсу. Виходячи з цієї пріоритетної настанови головна увага звертається на інтеграційний підхід, що є стрижневим в етнокультурології як міждисциплінарної сфери знання, і тому у другому розділі поставлено більш конкретні завдання підвищення компетентності студентів в даній царині і, на основі цього, формування їх підготовки до діяльності в умовах постійної міжетнічної взаємодії в усіх сферах життя.

Кожний розділ закінчується методичними порадами щодо кращого засвоєння викладеного матеріалу. Подано перелік контрольних та проблемних запитань, питань для творчого осмислення, надано список індивідуальних навчально-дослідних завдань та есе, а також список необхідної для цього літератури та джерел.

Навчальне видання

І. В. Гурова, С. А. Хрипко

ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЯ

Технічне редагування – Т. С. Меркулова

Верстка – Т. М. Ветраченко

Підписано до друку *24 вересня 2021 р.*

Формат 60x84/16 Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.

Умовн. друк. аркушів 16,37. Облік видав арк. 13,1.

Наклад 100 прим.

Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова. 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002

(044) 239-30-26